

Sorokivska Olena,

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,

Doctor of Economic Science, Professor,

Faculty of the Economics and Management,

Kuzhda Tetiana,

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,

Doctor of Philosophy, Associate Professor,

Faculty of the Economics and Management,

Strutynska Iryna,

Ternopil Ivan Puluj National Technical University,

Doctor of Philosophy, Associate Professor

Faculty of Computer-Information Systems and Software Engineering

***Research and methodological foundations of innovative
clusters' formation with involvement
of small business enterprises***

Abstract: The advantages of forming small enterprises' clusters have been analyzed in the article. The main differences between the cluster and other forms of cooperation of small business entities have been examined. The interaction model between the participants of innovation cluster with involvement of small enterprises has been developed. The main types of cluster policy in the developed countries have been singled out.

Keywords: small business entity, innovation cluster, cluster policy types, network interaction, and horizontal integration.

Сороківська Олена,

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя,

доктор економічних наук, доцент,

факультет економіки та менеджменту

Кужда Тетяна,

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя,

кандидат економічних наук, доцент,

факультет економіки та менеджменту

Струтинська Ірина,

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя,

кандидат економічних наук, доцент,

факультет комп'ютерно-інформаційних систем

і програмної інженерії

Дослідження методологічних засад формування інноваційних кластерів за участю підприємств малого бізнесу

Анотація: У статті проведено аналіз переваг формування кластерних утворень малих підприємств, досліджено відмінності кластера від інших форм кооперації суб'єктів малого бізнесу. Розроблено модель взаємодії учасників інноваційного кластера за участю малих підприємств та виокремлено основні типи кластерної політики розвинутих країн.

Ключові слова: суб'єкт малого бізнесу, інноваційний кластер, типи кластерної політики, мережева взаємодія, горизонтальна інтеграція.

1. INTRODUCTION (ВСТУП)

Сценарій довгострокового розвитку вітчизняного сектора малого бізнесу передбачає підвищення рівня його конкурентоздатності як у традиційних, так і нових наукомістких секторах, покращення якості людського капіталу й динаміки продуктивності праці, випереджувальний розвиток високо-технологічних виробництв і перетворення інноваційних факторів в основне джерело економічного зростання. Вирішення цих завдань потребує створення системи чіткої взаємодії держави, великого і малого бізнесу, науки й утворення ефективних інструментів інноваційного розвитку, серед яких пріоритетну роль повинен відігравати клас-

терний підхід. Взаємозумовленість і взаємозв'язки між процесами кластеризації, посилення конкурентоздатності й прискорення інноваційної діяльності – це новий економічний феномен, що дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належним чином відповідати вимогам національного й регіонального розвитку.

2. LITERATURE REVIEW (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Серед наукових досліджень, у яких аналізується проблематика промислово-інноваційних кластерів, є праці видатних зарубіжних та вітчизняних учених – Й. Шумпетера [1], П. Друкера [2], З. Варналія [3]. Важливий внесок в теорію і практику формування кластерної моделі внесли українські вчені Б. Андрушків та Ю. Вовк [4], Н. Кирич [5], С. Соколенко [6], М. Войнаренко [7]. Наукове обґрунтування кластерних механізмів та ініціатив знайшло відображення в працях таких вчених, як М. Портер [8], А. Брувер [9], А. Шаститко [10].

Отже, наукове осмислення феномена кластерного розвитку малих підприємств проводилося переважно в рамках економічної науки, яка вивчає питання сполучення прагнень малого бізнесу до прибутковості та ефективності із соціальними й екологічними інноваціями. При цьому за наявності великого масиву наукової літератури, присвяченої висвітленню процесів кластеризації бізнесу, до сьогодні не визначено, яким має бути шлях формування кластерних утворень малих підприємств в Україні. У зв'язку з цим актуальним є дослідження основних методологічних аспектів формування кластерів підприємствами малого бізнесу. Мета даної статті полягає у проведенні аналізу переваг формування кластерних утворень малих підприємств, дослідженні відмінності кластера від інших форм кооперації суб'єктів малого бізнесу та розробленні моделі взаємодії учасників інноваційного кластера за участю малих підприємств.

3. RESULTS AND DISCUSSION (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ)

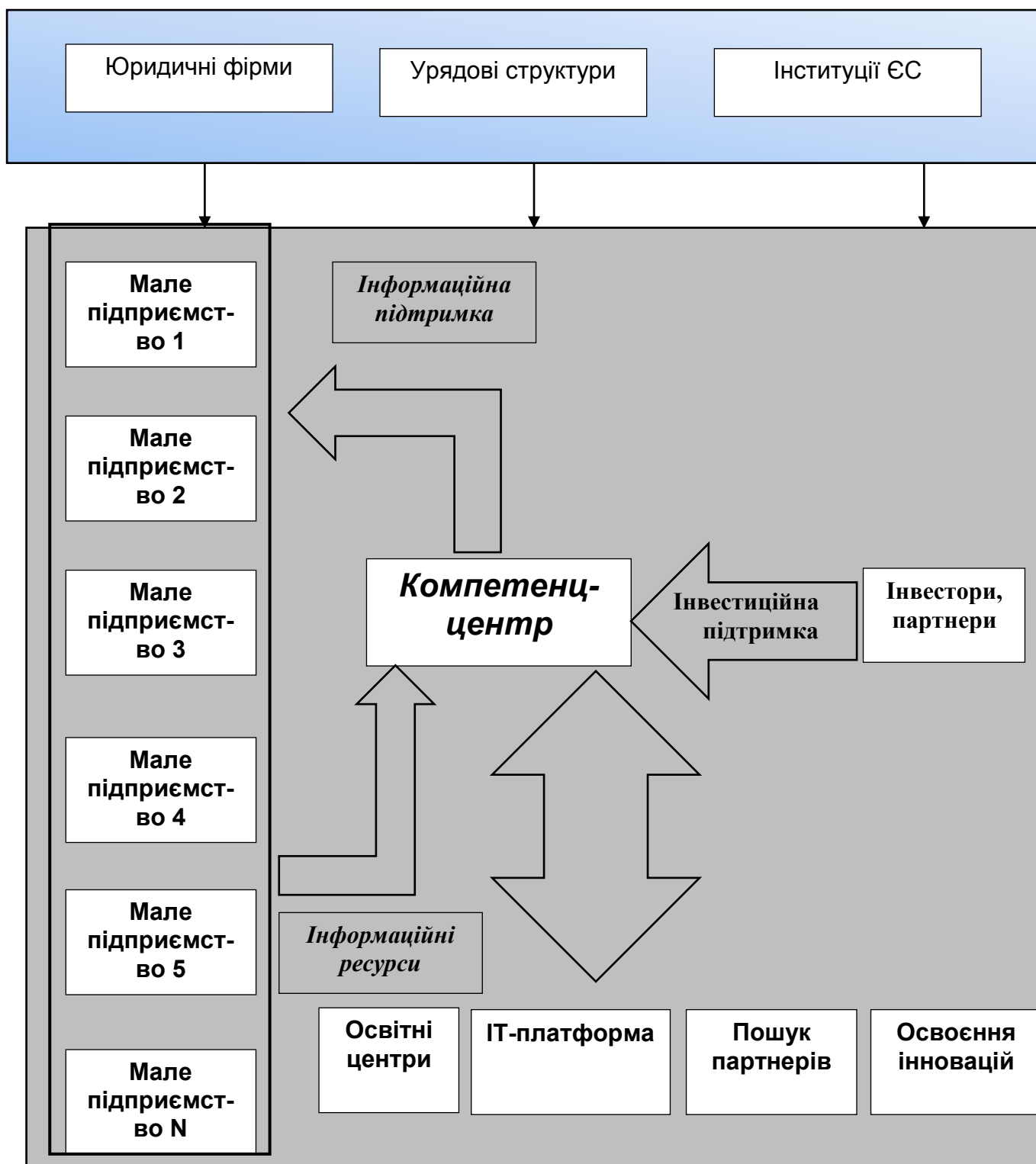
На сьогоднішній день кластерні об'єднання є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів в регіоні, за якої на ринку конкурують вже не окремі малі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої витрати завдяки кооперації діяльності. Такі об'єднання сприяють підвищенню рівня економічної безпеки їх учасників, прискорюють темпи впровадження інновацій на малих підприємствах, сприяють підвищенню конкурентоспроможності різних

галузей економіки, не вимагають значних коштів і передбачають застосування різних ініціатив, спрямованих на стимулювання суб'єктів малого бізнесу для співпраці. Створення кластера дозволяє сформувати специфічний економічний простір, метою якого є підвищення рівня економічної безпеки, розширення сфери вільної торгівлі, збільшення обсягів експорту продукції кластера, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів.

Відмінність кластера від інших форм організації малих підприємств, наприклад, територіально-виробничих комплексів, полягає в наявності внутрішнього конкурентного середовища та сильних конкурентних позицій на вітчизняному ринку. Отже, кластер – це поєднання кооперації та конкуренції, які доповнюють одна одну та створюють передумови для розвитку інноваційних процесів. Взаємозв'язок з внутрішніми потребами споживачами кластера базується на конкуренції, з зовнішніми – на кооперації. У рамках взаємодії в кластері відбуваються комунікаційні процеси, які сприяють формуванню всередині кластерів формальних і неформальних, особистих взаємозв'язків між його учасниками. Розвиток інформаційних та маркетингових зв'язків між малими підприємствами кластера на основі сучасних технологій сприяє формуванню в рамках міжрегіональної економічної інтеграції певних ланок ланцюжка створення вартості, загальних стандартів виробництва, поставок і управління, забезпечує активний розвиток кластерних брендів. Таким чином, кластеризація сприяє зміцненню компетентності малих підприємств регіону та значно збільшує рівень їх економічної безпеки.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що промислово-інноваційні кластери являють собою не просто спосіб співіснування на певній території, а вид мережного співробітництва, при якому об'єднання малих підприємств буде відбуватися на основі постійного обміну інформацією, використання спільних конкурентних переваг, наприклад, у вигляді єдиного освітнього центра по підготовці вузькопрофільних фахівців, єдиної ІТ-платформи, координації дій з метою одержання ефекту синергії від ефективності кластерного утворення (рис. 1). Це визначення активно застосовується для визначення різних типів співтовариств компаній, однак, у цьому випадку, воно дозволяє враховувати взаємозалежність усіх малих підприємств-учасників кластера й розвивати таку важливу властивість кластерних мереж, як спільне навчання (co-learning) і, в остаточному підсумку – коеволюція (co-evolution) їхніх учасників. Експертне

співтовариство та учасники діючих успішних кластерів на сьогоднішній день, у цілому, досягли консенсусу в тому, що ефективний розвиток кластера характеризується механізмом «потрійної спіралі» (Triple Helix), тобто взаємодією трьох груп учасників: бізнесу, влади і науки.

¹ Розроблено авторами.

- посередницька політика (broker policy), спрямована на співробітництво з бізнесом, розвиток наукових парків, бізнесів-інкубаторів;

- політика по стимулюванню високоякісного попиту (demand-side policy), що включає в себе акумулювання інформації про нові перспективи розвитку, повідомлення до потенційних споживачів інноваційної складової вироблених продуктів, розвиток ідеї відкритості інновацій;

- заходи щодо розвитку програм навчання;

- стимулювання розвитку міжнародних зв'язків (розвиток транскордонних кластерів);

- структурна політика (спрямована на інфраструктурний і інституціональний розвиток).

Незважаючи на позитивні моменти формування інноваційних кластерів за участю суб'єктів малого бізнесу, багато наукових експертів все ж виділяють певні недоліки сучасних кластерних політик на рівні розвинутих країн, наприклад [11, с. 52]:

- недостатня увага приділяється нетехнологічним інноваціям (наприклад, у сфері послуг);

- міжнародні зв'язки в процесі розвитку кластерів враховуються слабо – переважають національні програми розвитку (так звані «overly domestic programs»);

- недостатня координація між різними напрямками політик;

- лише фрагментарний облік минулого досвіду;

- поява все більшого числа ініціатив і програм підтримки зі слабкою координацією між ними.

CONCLUSIONS (ВИСНОВКИ)

Отже, результати проведеного дослідження розвитку промислово-інноваційних кластерів за участю суб'єктів малого бізнесу дозволяють зробити ряд принципових узагальнюючих висновків: 1) застосування кластерного підходу є закономірним етапом у розвитку економіки, а його повсюдне поширення можна розглядати як головну рису всіх високорозвинених економік; 2) специфікою промислово-інноваційного кластера є одержання малими підприємствами, що входять до нього, синергетичного ефекту, що виражається в покращенні інноваційного розвитку всієї системи в порівнянні з окремими господарюючими

суб'єктами. Кластерний механізм заснований на ефективному сполученні внутрішньокластерної кооперації малих підприємств у процесі виробництва продукції із внутрішньою конкуренцією в рамках промислового кластера. При цьому важливо підкреслити мережевий характер взаємодії його учасників, оскільки саме горизонтальна інтеграція в цьому випадку сприяє формуванню строго орієнтованого ланцюжка поширення нових знань, технологій й інновацій; 3) характерною рисою кластера за участю суб'єктів малого бізнесу є його інноваційна орієнтованість. Найбільш успішні кластери формуються там, де здійснюється або очікується «прорив» в галузі техніки й технології виробництва з наступним виходом на нові «ринкові ніші». Таким чином можемо зазначити, що кластер малих підприємств є сукупністю 7К: концентрація, кооперація, конкуренція, комунікація, координація, конкурентоздатність, компетенція.

Створення кластера суб'єктів малого бізнесу має на меті забезпечення концентрації виробництва та реалізації продукції, кооперації зусиль над поширенням інноваційних процесів, забезпечення конкуренції, комунікаційних процесів в рамках кластерного утворення та спільної координації діяльності малих підприємств.

References (перелік використаної літератури):

1. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development / J.A. Schumpeter.— Oxford University Press, 2012. – 255 p.
2. Drucker Peter F. Innovation & Entrepreneurship: Practice & Principles / Peter F. Drucker. – NY: Harper Business, 2010.— 256 p.
3. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2011. – 277 с.
4. Андрушків Б.М., Вовк Ю.Я. Інноваційно-комплексні шляхи розвитку малого підприємництва. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. – 344 с.
5. Кирич Н. Б. Диверсифікаційні засоби забезпечення стабільного розвитку переробних підприємств в умовах економічних трансформацій / Н. Б. Кирич, І. А. Кінаш, О. Б. Погайдак. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2010. – 524 с.
6. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К.: Логос, 2014. – 848 с.
7. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці: монографія / М.П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Тріада-М», 2011. – 502 с.

8. Портер М. Конкуренция / М. Портер; [пер. с англ.] – М.: Издательский дом «Вильямс». 2005. – 608 с.
9. Брувер А., Руденко Н., Грищенко С. Стратегічне планування місцевого розвитку: розробка та впровадження проєктів: Навч. посіб. - К.: Європ. комісія, 2015. - 168 с.
10. Шаститко А.Е. Кластеры как форма пространственной организации экономической деятельности: теория вопроса и эмпирические наблюдения / А.Е. Шаститко // Теория экономических исследований. – 2009. – №2. – Режим доступа к журналу: <http://cyberleninka.ru>.
11. Рекорд С.И. Развитие промышленно-инновационных кластеров в Европе: эволюция и современная дискуссия [монография] / С. И. Рекорд. – СПГУЭФ. – 2010. – 109 с.